

USAID
FROM THE AMERICAN PEOPLE

Razumkov
centre

УКРАЇНА: ВІД ВІЙНИ ДО МИРУ ТА ВІДНОВЛЕННЯ

Аналітичні оцінки
Грудень 2023

I. НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА І ОБОРОНА: ГОЛОВНІ ПОДІЇ, ПРОЦЕСИ, ТЕНДЕНЦІЇ

Протягом грудня 2023 р. ситуація у зоні бойових дій не зазнала суттєвих змін, як порівняти з попереднім місяцем. Попри перехід українських сил до активної оборони практично вздовж всієї лінії фронту, активізацію російських штурмових дій та локальні успіхи окупантів на багатьох ділянках, наразі відсутні підстави стверджувати про перехоплення стратегічної ініціативи російською стороною та, відповідно, загрози масштабної наступальної операції у короткостроковій перспективі.

Дедалі більшої актуальності набуває питання мобілізації. Політичне керівництво держави тривалий час намагалося публічно не визнавати масштабу проблеми, перекладати відповідальність на військових і лише наприкінці грудня з'явився відповідний законопроект. Урядовий проєкт містить низку нововведень, які покликані покращити ситуацію у сфері мобілізації, а з іншого боку мають ознаки посягання на гарантовані Конституцією права громадян або ж містять корупційні ризики.

Публічні та політичні дискусії навколо рішення Конгресу США стосовно надання допомоги Україні наочно демонструють важливість надійного та прогнозованого забезпечення зовнішньої допомоги як ключового фактора впливу на перспективи подальшого перебігу війни.

БОЙОВІ ДІЇ

Протягом грудня 2023 р. дії Збройних сил України мали переважно характер **активної оборони**, що передбачає не лише утримання власних оборонних позицій, але й контратакуючі дії та маневрування з метою стримування та виснаження противника. Перехід до стратегічної оборони був зумовлений низкою об'єктивних факторів, насамперед браком наявних спроможностей (людських і матеріальних резервів) для продовження наступальних дій.

Російські війська впродовж місяця зберігали високу інтенсивність штурмів практично вздовж всієї лінії фронту і на окремих ділянках спромоглися відновити раніше втрачені позиції або ж захопити нові. Водночас територіальні здобутки окупантів мали локальне значення, а тактичні успіхи не були достатніми для розвитку подальших наступальних дій оперативного рівня. Навіть в районі Авдіївки, де склалася найбільш критична ситуація для української сторони, російські війська не спромоглися досягти успіху у **визначені кремлем часові терміни**, що, на думку **авторитетних зарубіжних експертів**, є свідченням неспроможності російського військового командування до планування та реалізації масштабних наступальних операцій. Примітно, що попри очевидність намірів здійснення наступу, російське військово-політичне керівництво також **характеризує дії своїх військ як «стратегічну оборону»**, визнаючи тим самим відсутність очікуваних результатів.

Наприкінці грудня – початку січня поновилися **масштабні повітряні атаки** території України із застосуванням всього комплексу засобів дальнього враження. Серед пріоритетних цілей російських ударів були об'єкти оборонної промисловості та військової інфраструктури – на відміну від масованих обстрілів минулої осені та зими, коли основними цілями були об'єкти енергетичної системи. Враження низки оборонних підприємств 29 грудня (попри відсутність офіційних підтверджень) актуалізувало питання захисту чутливої інформації під час війни. Виявилось, що **дані про підрядників і контракти державних оборонних підприємств можна знайти у відкритому доступі**, а правом доступу до самих підприємств володіє надто широке коло представників правоохоронних та контролюючих органів.

30 грудня (наступного дня після масованої атаки території України) був завданий

удар по території російського міста Белгород, що спричинив жертви серед цивільного населення та пошкодження цивільних об'єктів внаслідок падіння уламків збитих російськими військовими повітряних цілей і власне російських ракет ППО. На відміну від попередньої практики замовчування атак по російській території, цього разу російське керівництво надало максимального розголосу інциденту, акцентуючи на кількості цивільних жертв. Однією з причин такої реакції, а, можливо, й основною причиною такої кількості жертв і руйнувань була спроба відвернути увагу міжнародної спільноти від власних дій напередодні та виправдати наступні масовані атаки по території України як «удари у відповідь». Слід зазначити, що саме з Белгородської обл. та околиць м. Белгород здійснюються ракетні обстріли м. Харків та інших населених пунктів Харківської обл., про що неодноразово публічно заявляв російський губернатор В. Гладков.

Що стосується України, то удари по Белгороду, імовірно, не досягли запрограмованих воєнних цілей, але можуть мати значні воєнно-політичні наслідки (очікувані або ж непередбачені). Зокрема, активізація внутрішньої російської риторики про необхідність створення буферної зони на схід від Белгорода може підштовхнути кремль до перегляду пріоритетних напрямів зимово-весняної наступальної кампанії, а саме — активізувати наступальні зусилля на Харківському напрямку.

12 грудня росіяни здійснили, можливо, найбільш драматичну кібератаку з моменту повномасштабного вторгнення. Жертвою цієї кібератаки став один з найбільших операторів мобільного зв'язку в Україні — «Київстар». Як наслідок, без зв'язку залишилися 24 млн індивідуальних користувачів, а також виникли проблеми з функціонуванням відповідних сервісів, залежних від мобільної мережі, в т. ч. систем оповіщення про повітряні загрози.

Попри те, що компанія «Київстар», за оцінками фахівців, приділяла доволі серйозну увагу питанням кібербезпеки, це не дає стовідсоткової гарантії безпеки від загроз, що походять від спонсорованих державою-

агресором хакерів. Згідно з повідомленням представників Служби безпеки України, за атакою стоїть група Solntsepyok кіберпідрозділу російського ГРУ Sandworm, відомого численними масштабними кібератаками глобального масштабу, зокрема NotPetya у 2017 р.

ПОЛІТИЧНІ РІШЕННЯ ТА ДІЇ УКРАЇНСЬКОЇ ВЛАДИ У СФЕРІ ОБОРОНИ

Проблема мобілізації як основного механізму забезпечення потреб Сил оборони у людському ресурсі під час війни набула ще більшої актуальності. Як повідомлялося раніше, в оборонному відомстві була затверджена нова Концепція військової кадрової політики та запроваджені інноваційні проекти з рекрутинговими кампаніями (Thelobbyx.com, Work.ua, Robotua.ua, Olx.ua), які надали безкоштовно свої майданчики для розміщення вакансій і власним коштом здійснюють інформаційно-рекламну кампанію проекту. Наразі передчасно оцінювати потенціал такого інноваційного підходу, але рекрутинг — це паралельний процес із мобілізацією і навряд чи спроможний задовольнити кількісні потреби поповнення особовим складом.

Попри те, що проблема мобілізації набула критичного значення щонайменше в середині 2023 р., політичне керівництво держави до останнього намагалося дистанціюватися від непопулярних рішень та перекласти відповідальність на військових. Уряд лише в грудні в екстреному порядку підготував проект Закону «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення окремих питань мобілізації, військового обліку та проходження військової служби». Законопроект передбачає, зокрема:

- ✓ зниження верхньої межі призовного віку з 27 до 25 років;
- ✓ уточнення обов'язків (посилення відповідальності) громадян України стосовно мобілізаційної підготовки та мобілізації;
- ✓ уточнення підстав для надання відстрочки та звільнення від призову на

військову службу під час мобілізації, зокрема, позбавлення права на відстрочку державних службовців, працівники Бюро економічної безпеки України, Державної виконавчої служби України та прокуратури;

- ✓ уточнення підстав для звільнення з військової служби;
- ✓ скасування строкової служби та запровадження базової загальновійськової підготовки до 3 місяців для всіх громадян віком від 18 до 25 років;
- ✓ встановлення обмеження прав громадян України, які ухиляються від взяття на військовий облік та проходження військової служби;

Офіційні анонси Законопроєкту, згодом і сам опублікований Проєкт, спричинили значний **суспільний резонанс і гостру критику** стосовно окремих положень, які порушують конституційні права громадян, або ж створюють корупційні ризики.

МІЖНАРОДНІ ПОДІЇ (ЗОВНІШНІ ФАКТОРИ)

Наприкінці грудня американські законодавці після кількох тижнів напружених дискусій так і не досягли згоди щодо надання допомоги Україні (а також Ізраїлю та Тайваню) через розбіжності стосовно змін до імміграційного законодавства. Внутрішньополітична боротьба у Вашингтоні не лише поставила під загрозу **перспективи підтримки України** на найближчі місяці, але й надіслала потужний сигнал офіційному Києву та Європі про зростаючу імовірність повторення схожих ситуацій мірою наближення президентських виборів у США, не кажучи вже про ризики зміни політики Білого дому після виборів.

Подібні **проблеми з виділення допомоги Україні** виникли і в Європейському Союзі, де Прем'єр-міністр Угорщини блокує €50 млрд допомоги ЄС Україні на наступні 4 роки.

Конфлікт між Ізраїлем і ХАМАС залишався одним із домінуючих пунктів міжнародного порядку денного і, відповідно, потужним зовнішнім фактором впливу на російсько-українську війну. Як зазначено вище, американська допомога Україні та Ізраїлю відтепер об'єднана в один пакет, що підвищує шанси ухвалення позитивного рішення, з одного боку, але є й ілюстрацією конкуренції між двома головними отримувачами допомоги з єдиного джерела.

Отже, аналіз найбільш важливих подій, політичних заяв та рішень дозволяє зробити наступні висновки:

- ✓ станом на кінець грудня 2023 р., зберігалася висока інтенсивність бойових зіткнень, але загальна ситуація на театрі бойових дій не зазнала змін, які б свідчили про перехоплення стратегічної ініціативи однією із сторін;
- ✓ активізація внутрішньо-російської риторики про необхідність створення буферної зони на схід від Белгорода може підштовхнути кремль до перегляду пріоритетних напрямів зимово-весняної наступальної кампанії;
- ✓ ситуація із процесом ухвалення рішень стосовно американської допомоги є потужним сигналом про проблемні перспективи надходження зовнішньої фінансової та військово-технічної підтримки;
- ✓ термінового вирішення потребує проблема, пов'язана з потребами мобілізації громадян.

II.

ЗОВНІШНЯ ПОЛІТИКА

Зовнішньополітичну картину грудня 2023 р. склали як оптимістичні для України процеси та тенденції, так і небезпечні виклики та проблеми різного масштабу, мінімізація/подолання яких є завданням національної дипломатії у наступному році. Безумовно, ключовою стратегічною подією стало рішення Європейської Ради щодо відкриття переговорного процесу про вступ України до ЄС. Водночас суперечливі внутрішні процеси в країнах-партнерах (США, країни ЄС), ескалація конфліктності у світі на фоні довготривалої війни в Україні дають підстави говорити про більш проблемний і складний період для національної дипломатії у 2024 р.

МІЖНАРОДНІ ПРОЦЕСИ І ПОДІЇ

З огляду на складну динаміку подій на ключових зовнішніх напрямках, діяльність української дипломатії все більше зосереджується на запобіганні зменшенню міжнародної підтримки і солідарності, забезпеченні довгострокових безпекових і фінансово-економічних гарантій з боку держав-союзників, зміцненні власного потенціалу України для опору російській інтервенції.

Міжнародні процеси

Наприкінці року з різних причин виникла небезпечна «пауза» безпекової і фінансової підтримки з боку США і ЄС. Зокрема, на стратегічно важливому американському напрямі тривали несприятливі для Києва тенденції. 7 грудня Законопроект про надання допомоги Україні, Ізраїлю та Тайваню **не пройшов** процедурне голосування в Сенаті Конгресу США. Ухвалення пакету додаткового фінансування для України було відкладено на січень 2024 р. Така ситуація містить небезпеку перетворення воєнної допомоги Україні на інструмент внутрішньополітичного протистояння в США, що загострюватиметься мірою наближення президентських виборів.

Тимчасове уповільнення американської підтримки Києву, паралельно з блокуванням Угорщиною пакету фінансової допомоги ЄС, є негативним сигналом для країн-союзників

України і, навпаки, стимулом активізації для країни-агресора, що і спостерігалось у грудні.

Своєю чергою, несприятливим геополітичним чинником для України є війна, що триває на Близькому Сході. Цей конфлікт: а) відволікає увагу і ресурси стратегічних партнерів України – США, ЄС, НАТО; б) посилює політичну нестабільність і конфліктність на теренах ЄС; в) поглиблює суперечності серед країн світу, зокрема, держав Глобального Півдня, на підтримку яких розраховує Україна. Допомога Ізраїлю і підтримка його дій в Секторі Гази з боку колективного Заходу неоднозначно і в ряді випадків негативно сприймається деякими арабськими і африканськими країнами.

Актуальним для Києва є комплекс проблем з сусідніми державами-членами ЄС. У грудні тривала блокада перевізників Польщі, Словаччини, Угорщини пунктів пропуску на кордонах з Україною. Зокрема, лише на українсько-польському кордоні у другій половині грудня накопичилася черга з близько **4 тис. вантажівок**. Також не знята з порядку денного проблема ембарго на експорт української агропромислової продукції з боку Румунії, Польщі, Словаччини, Угорщини тощо. Київ, з огляду на наближення переговорного процесу про вступ до ЄС, уникає загострення ситуації, намагаючись знайти компромісне вирішення цих проблем (але очевидно, що саме аграрна і транспортна тематика будуть предметами складного діалогу з сусідніми країнами ЄС під час закриття відповідних глав переговорного процесу).

Зовнішньополітичні події

Серед зовнішніх подій грудня, пов'язаних з Україною, слід виокремити наступні.

6 грудня відбувся саміт G7, за підсумками якого лідери країн-членів ухвалили **спільну заяву**, яка містить важливі для України положення. Зокрема, держави «Великої сімки» заявили про наміри посилити санкційний тиск на країну-агресора, підтримали українську

Формулу миру, підтвердили довгострокову воєнно-фінансову допомогу Києву та готовність укладення відповідних угод з Україною, дійшли згоди про запровадження механізмів компенсації Україні збитків за рахунок країни-агресора.

30 листопада-13 грудня українська сторона взяла активну участь у **глобальній XXVIII Конференції ООН зі зміни клімату**, під час якої уклала меморандуми про співпрацю з Республікою Корея, Великою Британією та Болгарією, приєдналася до чотирьох міжнародних декларацій і угод з питань клімату. Делегація України на Конференції презентувала ініціативу «AGRESSOR REFUNDS», яка передбачає розробку механізму відшкодування агресором шкоди, завданої довкіллю та клімату внаслідок збройних конфліктів.

14 грудня саміт Європейської Ради ухвалив історичне рішення щодо започаткування з Україною і Молдовою переговорів про вступ до ЄС і надання Грузії статусу кандидата на вступ. Це рішення, що започатковує фінальний етап євроінтеграції, має стратегічне значення для України в політичному, соціально-економічному, моральному плані. Водночас «фактор» В. Орбана, який наклав вето на пакет фінансової допомоги Україні в обсязі €50 млрд, залишається проблемою і викликом для Києва, зокрема, через консенсусний механізм відкриття і закриття окремих глав подальшого переговорного процесу. З огляду на це, Україна вже у грудні розпочала підготовку до переговорів на вищому рівні з угорською стороною.

Протягом грудня тривали процеси політичної ізоляції росії на майданчиках міжнародних організацій: а) росію вперше не обрали до Керівної Ради Організації із заборони хімічної зброї; б) країну-агресора **не включили** до складу Ради Міжнародної морської організації (агенція ООН); в) **Дунайська комісія** позбавила росію членства в цій організації через ракетні атаки в районі Нижнього Дунаю; г) здійснено масований дипломатичний демарш проти РФ на грудневому засіданні ОБСЄ.

У грудні ряд країн-союзників оголосили про чергові «зимові» пакети воєнної, фінансово-економічної та гуманітарної допомоги Україні. Зокрема, підтримали Україну **США** (\$250 млн), Велика Британія (£37 млн), Японія (\$950 млн), Швеція (€120 млн), Фінляндія (€106 млн), Німеччина та ряд інших європейських країн.

ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ УКРАЇНСЬКОЇ ВЛАДИ

Політичний діалог з іноземними партнерами

У грудні дипломатична діяльність Києва була зосереджена в основному на трьох ключових напрямках. **Перше.** Україна намагалася мінімізувати згадані вище проблеми з ухваленням пакету воєнно-фінансової допомоги з боку США. З цією метою на початку грудня США відвідала делегація у складі голови Верховної Ради Р. Стефанчука, Міністра оборони Р. Умерова, керівника Офісу Президента А. Єрмака, які провели низку зустрічей і переговорів з конгресменами, урядовцями, громадськими діячами тощо. У рамках цього візиту 7 грудня відбулась **конференція оборонних індустрій** у Вашингтоні, за підсумками якої Україна і США підписали Меморандум про спільне виробництво в оборонній промисловості та обмін технічними даними.

Згодом, 12 грудня, відбулась **зустріч** В. Зеленського з Дж. Байденом. Президент України також провів переговори з представниками політичного і воєнного істеблішменту США, з керівництвом МВФ і Світового банку. Візит українського Президента до США мав важливе значення для розвитку партнерства Києва і Вашингтона, однак пролобіювати прискорення надання підтримки Україні не вдалося.

Друге. Помітною була діяльність української сторони на європейському напрямі, зокрема напередодні саміту Європейської Ради. Відбулась серія переговорів і консультацій на вищому рівні з лідерами Франції, Італії, Німеччини, Великої Британії, Болгарії, Естонії, Словаччини, Угорщини тощо. 13 грудня під час другого саміту Україна – Північна Європа В. Зеленський зустрівся з Президентом Фінляндії, Прем'єр-міністрами Швеції, Норвегії, Данії та Ісландії. Наступного дня Президент України виступив на саміті Європейської Ради.

Третє. Київ намагався зміцнити позиції України в різних регіонах світу. У цьому контексті позитивне значення мав візит В. Зеленського до Аргентини на інавгурацію новообраного Президента Х. Мілея. У рамках цього візиту Президент України провів серію зустрічей з Президентом Еквадору (Д. Нобоа), Уругваю (Л. Поу), Парагваю (С. Пенья), Прем'єр-міністром Кабо-Верде (Ж. Коррея-і-Сілва).

Просування українських інтересів й ініціатив на світовій арені

22 грудня Президент України у [виступі](#) перед представниками дипломатичної служби окреслив основні перспективні напрями зовнішньої політики країни, серед яких слід виокремити: а) прискорення європейської і євроатлантичної інтеграції; б) втілення української Формули миру; в) створення нової архітектури безпекових гарантій для України; г) забезпечення довготривалої зовнішньої підтримки України; г) посилення санкцій проти країни-агресора, конфіскація російських активів; д) зміцнення національного оборонного комплексу; е) розширення присутності України в різних регіонах світу; е) захист прав та інтересів українців за кордоном.

Протягом грудня українська влада продовжила підготовку до четвертої зустрічі радників із питань національної безпеки та зовнішньої політики в рамках Формули миру. З цією метою на початку грудня в Києві [відбулось обговорення 10 пункту](#) Формули миру, в якому взяли участь представники 83 держав і 3 міжнародних організацій.

Київ активізував переговори з країнами-союзниками щодо укладення угод про зобов'язання у сфері безпеки в рамках Вільнюської декларації G7. Відбулися чергові раунди консультацій з Німеччиною, Великою Британією. 5 грудня [розпочато](#) аналогічний переговорний процес з делегацією ЄС.

Українська сторона здійснила кроки з інституалізації міжнародної підтримки у боротьбі з незаконною депортацією українських дітей країною-агресором. 8 грудня в Києві була проведена перша зустріч [Міжнародної коаліції країн](#) щодо повернення українських дітей, до якої приєдналися 72 представники країн-партнерів та міжнародних організацій.

ТЕНДЕНЦІЇ ТА ЗДОБУТКИ НА ШЛЯХУ ІНТЕГРАЦІЇ ДО ЄС

У грудні спостерігалася висока активність української сторони на євроінтеграційному напрямі. [За словами](#) керівника МЗС Д. Кулеби

«такої інтенсивності дипломатії, як зараз, не було з початку повномасштабного вторгнення». Відкриття переговорів про вступ до ЄС було ключовою темою діалогу Києва на вищому і високому рівнях з лідерами країн і керівництвом інституцій Євросоюзу.

Водночас 8 грудня набув чинності пакет важливих євроінтеграційних законів: а) Закон про НАБУ, що, зокрема, передбачає зміцнення кадрового складу цього відомства; б) Закон про Спеціальну антикорупційну прокуратуру, який надає САП особливий статус в системі органів прокуратури; в) Закон про НАЗК, який розширює функції та повноваження агентства; г) Закон щодо внесення змін до деяких законів про права нацменшин, з урахуванням пропозиції Венеціанської комісії. Також в рамках виконання рекомендацій Єврокомісії підготовано урядовий законопроект про лобювання, що враховує сучасний європейський досвід.

Безумовно, рішення ЄС про відкриття переговорів з Україною про вступ має історичне значення та вагу в умовах російської агресії. Цей складний і тривалий етап євроінтеграції, що потребує скоординованих зусиль влади і суспільства України, має розпочатися у березні 2024 р., коли на міжміністерській конференції будуть затверджені умови переговорного процесу.

Грудень 2023 р., що містив вагомі здобутки і водночас виклики для України, віддзеркалює специфіку і особливості нинішнього важкого і тривалого протистояння широкомасштабній російській інтервенції, у т. ч. на дипломатичному фронті. Українська сторона, здійснивши «прорив» на євроінтеграційному напрямі, опинилася перед перспективою імовірного уповільнення і обмеження критично важливої зовнішньої воєнної і фінансової допомоги, на фоні активізації дій країни-окупанта. У цьому контексті пріоритетом національної дипломатії є адаптація до довгострокового режиму протистояння агресії, опрацювання нових підходів та інструментів для збереження підтримки держав-союзників, посилення оборонного потенціалу України з огляду на перспективи тривалої та виснажливої війни.

III.

КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВА СФЕРА

1. ЗАКОНОДАВСТВО

1.1. На початку грудня законодавцем «оперативно» було враховано декілька додаткових рекомендацій Європейської Комісії (ЄК) щодо «удосконалення» національного законодавства під час виконання Україною вимог, оприлюднених ЄК при наданні нашої державі статусу кандидата на членство у Європейському Союзу. Адже, відзначаючи «досягнення Києвом важливого прогресу за сімома кроками, викладеними в її (Європейської Комісії) висновку від червня 2022 р. <...>, Європейська Комісія рекомендувала Європейській Раді розпочати з Україною переговори щодо членства в Європейському Союзі та затвердити рамки переговорів, щойно Україна зробить такі кроки: ухвалення запропонованого урядом закону про збільшення штатної чисельності Національного антикорупційного бюро України; вилучення з закону про протидію корупції положень, що обмежують повноваження НАЗК щодо продовження перевірки активів, які вже пройшли процедуру перевірки, та обмежують повноваження НАЗК щодо перевірки майна, отриманого декларантами до вступу на державну службу, без шкоди правилам, що застосовуються до забезпечення національної безпеки під час війни; ухвалення в рамках «антиолігархічного» плану дій закону, що регулює лобювання відповідно до європейських стандартів; ухвалення закону стосовно решти рекомендацій Венеціанської комісії від червня 2023 р. та жовтня 2023 р., пов'язаних із законом про національні меншини, а також урахування рекомендацій Венеціанської комісії, пов'язаних із законами про державну мову, медіа та освіту».

Саме тому українським парламентом були ухвалені Закони «Про внесення змін до статті 5 [Закону України](#) «Про Національне антикорупційне бюро України» щодо посилення інституційної спроможності Національного антикорупційного бюро України», «Про внесення змін до [Закону](#)

[України](#) «Про запобігання корупції» щодо приведення окремих положень у відповідність до висновків Європейської Комісії щодо України», «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та інших законодавчих актів України щодо посилення самостійності [Спеціалізованої антикорупційної прокуратури](#)» та «Про внесення змін до деяких законів України щодо врахування експертної оцінки Ради Європи та її органів стосовно [прав національних меншин](#) (спільнот) в окремих сферах».

1.2. Законом України «Про внесення зміни до статті 5 Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України» щодо посилення інституційної спроможності Національного антикорупційного бюро України» гранична чисельність центрального та територіальних управлінь Національного бюро збільшена із 700 до 1 000 осіб. При цьому законом визначено чіткий порядок поетапного [збільшення чисельності працівників НАБУ](#), а саме: з 1 січня 2024 р. – на 100 осіб, з них 10 осіб – державні службовці; з 1 січня 2025 р. – на 100 осіб, з них 20 осіб – державні службовці; з 1 січня 2026 р. – на 100 осіб, з них 20 осіб – державні службовці. Вважається, що все це разом мало б не тільки посилити безпосередньо кадровий потенціал НАБУ, а й суттєво підвищити саму результативність його діяльності як на етапі попередження, виявлення чи припинення корупційних та інших кримінальних правопорушень, так і пізніше, під час їхнього розслідування та розкриття.

1.3. [Законом України](#) «Про внесення змін до Закону України «Про запобігання корупції» щодо приведення окремих положень у відповідність до висновків Європейської Комісії щодо України» передбачено, що «повна перевірка декларації проводиться в частині об'єктів декларування, не охоплених повною перевіркою декларацій відповідного суб'єкта декларування за попередні періоди, крім випадків, коли Національне

агентство отримало нову інформацію про об'єкт, який перевірявся, або коли наявні нові джерела інформації, що не були відомі чи не були доступні Національному агентству під час проведення попередньої повної перевірки». Останнє фактично означає те, що парламентарями скасовано встановлені раніше обмеження НАЗК щодо проведення перевірки активів декларантів, які вже пройшли процес перевірки, а також перевірки майна, набутого декларантами до призначення останніх на посаду державної служби.

1.4. Законом України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та інших законодавчих актів України щодо посилення самостійності Спеціалізованої антикорупційної прокуратури» Спеціалізованій антикорупційній прокуратурі (САП) надано статус окремої юридичної особи (фактично незалежної від Офісу генерального прокурора), а також передбачено суттєві зміни у процедурі конкурсного добору на посади керівника САП, його заступників та прокурорів. Крім того, відповідно до цих законодавчих змін, керівника САП включено до переліку посадовців, яким надається доступ до державної таємниці усіх ступенів секретності, він отримує право самостійно визначати структуру, штат та організацію діяльності САП. Водночас цими ж законодавчими змінами визначено механізм підзвітності керівництва САП та періодичне проведення аудиту діяльності Спеціалізованої антикорупційної прокуратури із залученням міжнародних експертів.

1.5. Відповідно до Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо врахування експертної оцінки Ради Європи та її органів стосовно прав національних меншин (спільнот) в окремих сферах» окремих змін зазнали Закони «Про місцеве самоврядування в Україні», «Про вищу освіту», «Про освіту», «Про забезпечення функціонування української мови як державної», «Про повну загальну середню освіту», «Про національні меншини (спільноти) України» та «Про медіа». Зокрема, ними передбачено, що приватні навчальні заклади фактично отримують право вільного вибору мови навчання, яка є офіційною мовою ЄС. При цьому йдеться про викладання як однієї, так і кількох або всіх дисциплін, виконання

індивідуальних завдань та проведення контрольних заходів мовою нацменшини. Водночас в таких навчальних закладах має забезпечуватися вивчення студентами української мови як окремої навчальної дисципліни. Представники національних меншин України (мови яких є офіційними мовами ЄС), які розпочали здобуття загальної середньої освіти до 1 вересня 2018 р. своєю мовою, до завершення здобуття повної загальної середньої освіти мають право продовжувати здобувати таку освіту. Законодавчими змінами також допускається можливість поширення матеріалів передвиборчої агітації мовами відповідних корінних народів та національних меншин, які мають дублюватися українською, здійснення іншої публічної діяльності, використання мов національних меншин та корінних народів у телебаченні тощо.

Ухвалення ВРУ 8 грудня 2023 р. чотирьох вищезгаданих законів (попри низку не безпідставних до них зауважень як методологічного, так і змістовного характеру) загалом має явно позитивне значення, зокрема, в частині дотримання українськими парламентаріями конституційного припису щодо незворотності європейського та євроатлантичного курсу України. Підтвердження останнього, до певної міри, можна вважати й ухвалене після цих законів рішення Європейської Ради про початок переговорів про вступ України до Європейського Союзу.

2. У грудні в центрі уваги законодавців традиційно перебували також питання покращення правового регулювання організації діяльності органів державної влади в умовах воєнного стану, забезпечення та захисту прав людини, посилення боротьби з корупцією. ВРУ було ухвалено Закони «Про внесення змін до деяких законів України щодо деяких питань діяльності Національного банку України», «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо призначення і виплати одноразової грошової допомоги», «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення будівництва та експлуатації Національного військового меморіального кладовища», «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо криміналізації контрабанди товарів».

Так, відповідно до приписів Закону «Про внесення зміни до деяких законів України щодо деяких питань діяльності Національного банку України», НБУ «для забезпечення потреб держави у відсічі збройної агресії Російської Федерації проти України» надано право безоплатно передавати у встановленому Кабінетом Міністрів України порядку до сфери управління Міністерства оборони України майно, набуте Національним банком у власність, для погашення боргу за наданими банкам кредитами для підтримки ліквідності. При цьому згідно з ухваленими законодавчими приписами, після припинення чи скасування воєнного стану процедура передачі Національним банком такого майна, розпочата у період дії воєнного стану, завершується відповідно до законодавства, що діяло у період дії воєнного стану. Законом «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо призначення і виплати одноразової грошової допомоги» суттєво покращено питання правового регулювання прав та законних інтересів осіб рядового та начальницького складу служби цивільного захисту. Відтепер вони мають право «скласти в письмовій довільній формі особисте розпорядження на випадок своєї загибелі (смерті) про виплату одноразової грошової допомоги особі (особам) за її вибором, визначивши розмір частки таких осіб у відсотках (т. зв. особисте розпорядження)». При цьому справжність підпису на такому «особистому розпорядженні» може засвідчити як керівник органу чи підрозділу цивільного захисту, так і нотаріус.

Водночас далеко не всі ухвалені парламентарями законодавчі новели знайшли своє одностайне «розуміння» як в професійному, так і в експертному середовищі. Останнє частково стосується і т. зв. питання криміналізації відповідальності за контрабанду.

3. Відчутним поступом у подоланні кадрової кризи в судах може стати практична реалізація ухваленого у грудні Закону «Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» та деяких законодавчих актів України щодо удосконалення процедур суддівської кар'єри». Цим нормативним актом внесено низку вкрай необхідних змін та доповнень до базового Закону «Про судоустрій і статус суддів», включно з новою редакцією його розділу «Порядок

зайняття посади судді». При цьому законодавчими новелами не тільки «впорядковано» вимоги до кандидатів на посаду судді, порядок їхнього добору, організацію конкурсу та порядок призначення судді, а й, наприклад, детально прописано процедуру переведення судді до іншого суду. Законодавцем також зроблено спробу нормативного визначення таких «непростих» категорій як «компетентність» та «добросовісність» кандидата на посаду судді. На його погляд, «кандидат на посаду судді відповідає критерію добросовісності, якщо відсутні обґрунтовані сумніви у його незалежності, чесності, неупередженості, невідкупності, сумлінності, у дотриманні ним етичних норм, у його бездоганній поведінці у професійній діяльності та особистому житті, а також щодо законності джерел походження його майна, відповідності рівня життя кандидата на посаду судді або членів його сім'ї задекларованим доходам, відповідності способу життя кандидата на посаду судді його попередньому статусу». В свою чергу, безпосередній добір на посаду судді місцевого суду повинен обов'язково включати такі самостійні етапи: 1) оголошення добору на посаду судді; 2) подання особами, які виявили намір стати суддею, заяви та документів для участі у доборі на посаду судді; 3) допуск до участі у доборі на посаду судді; 4) складання кваліфікаційного іспиту; 5) проведення спеціальної перевірки, передбаченої законом; 6) проведення перевірки особистих морально-психологічних якостей кандидатів на посаду судді (у разі визначення Вищою кваліфікаційною комісією суддів України такої необхідності); 7) затвердження рейтингу кандидатів на посаду судді; 8) зарахування кандидатів на посаду судді до резерву на зайняття вакантних посад суддів.

Водночас ухвалений закон не вирішив (а в окремих моментах підсилив) раніше існуючі «вади та недоліки» нормативно-правового регулювання порядку організації та діяльності таких важливих складових елементів системи судоустрою України як Вищої ради правосуддя, Вищої кваліфікаційної комісії суддів та Громадської ради добросовісності. Яскравим прикладом останнього є фактичне закріплення нерівності у підході щодо оплати праці (розміру винагороди) за одну й ту ж саму роботу між різними членами як Вищої ради правосуддя, так і Вищої кваліфікаційної комісії суддів.

IV. ЕКОНОМІКА

РІШЕННЯ

14 грудня лідери Європейського Союзу на саміті в Брюсселі схвалили рекомендації Єврокомісії про відкриття переговорів про вступ України (і Молдови) до ЄС. Це рішення має виняткове значення як для Європи загалом, так і України зокрема. Нагадаємо, що прагнення України стати членом євроатлантичної спільноти закріплене у Конституції.

Водночас є сподівання, що таке рішення надасть додаткових позитивних стимулів Міжнародним інститутам стосовно стратегічної підтримки України.

Рада директорів Міжнародного валютного фонду 11 грудня 2023 р. [затвердила другий перегляд](#) програми розширеного кредитування. Затвердження другого перегляду програми уможливіє переказ українському уряду третього траншу в розмірі близько до \$900 млн.

Раніше у МВФ зазначали, що Україною всі кількісні критерії ефективності програми, станом на кінець вересня, виконано. Крім того, більшість структурних контрольних показників також була досягнута. Нагадаємо, Україна зобов'язана виконати 19 структурних маяків в рамках програми співпраці загальним обсягом \$15,6 млрд.

Також за [повідомленням](#) пресслужби МВФ, мораторій на виплату Україною зовнішнього боргу діятиме до 2027 р. Мораторій офіційних кредиторів триватиме до кінця програми з МВФ (до 2027 р.), а період мораторію приватних кредиторів, як очікується, закінчиться у серпні 2024 р. Раніше Україні [дозволили відтермінувати](#) виплату боргу за рішенням Групи кредиторів, до якої входять усі держави G7.

Водночас Україна раніше запланованого терміну розпочала обговорення з іноземними

власниками облігацій питання реструктуризації виплат на \$20 млрд, що необхідно для залучення нового фінансування.

За повідомленням [пресслужби Міністерства фінансів України](#), 21 грудня 2023 р., Міністр фінансів підписав зміни до Меморандуму про взаєморозуміння щодо призупинення виплат за офіційним боргом з групою офіційних кредиторів України з країн G7 та Паризького клубу. Підписантами виступили представники урядів Канади, Франції, Німеччини, Японії, Великої Британії та Сполучених Штатів Америки.

Підписання вказаних змін дозволить продовжити до кінця березня 2027 р., що відповідає завершенню поточної EFF програми МВФ, дію Меморандуму про взаєморозуміння. Це дозволяє знизити навантаження на бюджет до кінця дії програми МВФ та заощадити валютну ліквідність для забезпечення соціальних видатків. Це добровільне призупинення виплати боргу є частиною пакету міжнародної підтримки на суму \$122 млрд, наданої партнерами України.

Також актуалізується (у т. ч. у зв'язку з певною невизначеністю в обсягах партнерської допомоги упродовж найближчих років) важливість збереження фінансових ресурсів, зокрема, через надання зовнішніми приватними кредиторами України найбільш прийняттого боргового режиму до закінчення терміну призупинення обслуговування боргу, наданого ними у серпні 2022 р.

Поряд з цим зростають ризики небажаних для України обмежень на торгівлю з ЄС. Так, польський єврокомісар вимагатиме [запровадження певних обмежень](#) для української сільгосппродукції (зокрема, шляхом протекціоністських положень та кількісних обмежень) у наступному рішенні про продовження режиму вільної торгівлі ЄС з Україною. У Єврокомісії вже працюють над

проектом рішення для нового продовження режиму торгівлі з Україною без мит і квот, який запровадили як тимчасовий захід для її підтримки в умовах війни, до 2025 р.

Водночас єврокомісар з питань торгівлі ЄС пропонує, навпаки, послабити існуючі захисні механізми, зокрема, про можливість тимчасової заборони імпорту певної продукції у разі її різкого напливу — який ЄС вже застосував влітку 2023 р. і який діяв до 15 вересня.

Відтак, пошук спільного узгодженого рішення у ЄС може затягнутися, що перешкоджатиме українському експорту.

ПОДІЇ, ПРОЦЕСИ, ТЕНДЕНЦІЇ

Рік, що минув, характеризується наближенням України до ЄС, однак грудень надав дещо суперечливі сигнали стосовно подальшої масштабної підтримки Євросоюзом України. Так, ЄС 21 грудня виплатив Україні останні €1,5 млрд з 18-мільярдного пакета макрофінансової допомоги на 2023 р.

Повідомивши про виплату, Президентка Урсула фон дер Ляєн зазначила, що ЄС повинен досягти домовленості, аби й надалі надавати Україні підтримку, необхідну їй для відновлення, відбудови та реформ. Тим часом затвердження 50-мільярдної програми макрофінансової допомоги на наступні чотири роки затрималося через вето Угорщини. Однак в Єврокомісії стверджують, **що гроші для допомоги Україні є, потрібне «робоче рішення»** для ухвалення програми. ЄС 1 лютого 2024 р. **проведе спеціальний саміт**, на якому планує обговорити питання виділення Україні €50 млрд додаткової допомоги.

Нагадаємо, хоча макрофінансова допомога — це кредит, а не грант, однак його умови вельми привабливі (тривалий термін, низькі відсотки). Таким чином, з початку широкомасштабної війни допомога ЄС Україні сягнула €85 млрд, при цьому бюджетна підтримка ЄС у 2023 р. вже становить €16,5 млрд (із запланованих €18 млрд).

Слід підкреслити, Україна продовжує отримувати допомогу від широкого кола країн і не тільки на сферу безпеки, а й на

соціальну підтримку. Так, наприкінці грудня 2023 р. Україна отримала \$1,34 млрд як Шосте додаткове фінансування в рамках проекту Світового банку «Підтримка державних видатків для забезпечення стійкого державного управління в Україні» (PEACE in Ukraine).

Вказане фінансування складається з **позики Світового банку у розмірі \$1,086 млрд**, яка надійшла через Цільовий фонд з надання необхідної кредитної підтримки Україні під гарантії уряду Японії.

Також додаткове фінансування проекту PEACE in Ukraine **містить грантову складову від Норвегії, США і Швейцарії**.

Всі вказані кошти будуть спрямовані на часткову компенсацію видатків держбюджету, не пов'язаних зі сферою безпеки та оборони, зокрема на пенсійні виплати та виплати працівникам Державної служби з надзвичайних ситуацій.

У грудні Держстат надав оцінку ВВП України за III кв. 2023 р. — реальний ВВП зріс на 9,3%, порівняно з III кв. 2022 р., і на 0,7% з урахуванням сезонного фактору, порівняно з попереднім кварталом цього року.

Нагадаємо, у жовтні НБУ поліпшив оцінку зростання реального ВВП завдяки, зокрема, вищому ніж торік врожаю основних сільськогосподарських культур (незважаючи на продовження бойових дій і високі ризики для економічної діяльності у східних і південних областях країни). Це укотре засвідчує тенденцію до зміцнення позицій аграрного сектору у структурі вітчизняної економіки.

Хоча показники економіки доволі обнадійливі, однак такий важливий індикатор, яким є курс гривні, поки демонструє послаблення національної валюти. За інформацією НБУ, курс станом на 1 січня 2024 р., встановлено на рівні 38,002 грн за 1 долар, тобто офіційний курс гривні до долара з 1 січня вперше перетне позначку 38.

Незважаючи на девальваційні тенденції обвального падіння гривні не сталося, ризики чого на початку року виглядали досить значними. Втім слід зазначити, що ціною

слабкого падіння стали значні валютні інтервенції НБУ упродовж всього року. Так, у грудні 2023 р. чиста купівля іноземної валюти українцями **досягла рекордного показника** — \$1,03 млрд, що є **максимумом за 11 років** (у 2012 р. чиста купівля становила у жовтні — \$2,17 млрд і у листопаді — \$1,52 млрд).

Між тим, за повідомленням НБУ, станом на 1 січня 2024 р., міжнародні резерви України становили \$40,5 млрд, за грудень вони зросли на 4,4% завдяки вказаним валютним надходженням від міжнародних партнерів, що перевищили чистий продаж валюти та боргові виплати країни в іноземній валюті.

Підкреслимо, **упродовж 2023 р. міжнародні резерви України збільшилися на 42%** саме завдяки безпрецедентній **світовій фінансовій підтримці** — на рахунки уряду в НБУ надійшло близько \$42,7 млрд. Такий обсяг міжнародних резервів забезпечує фінансування 5,4 місяця майбутнього імпорту, що є однією з важливих ознак стабільності макроекономічного середовища країни.

За **оперативними даними** Міністерства фінансів, дефіцит держбюджету України за 2023 р. сягнув 1,33 трлн грн, що на майже 420 млрд грн більше, ніж 2022 р. Загалом за рік доходи держбюджету становили 2,67 трлн грн, з них грантова міжнародна допомога становила 425,4 млрд грн (з яких 400,5 млрд грн надійшло від США).

Зазначимо, у грудні 2023 р. дефіцит державного бюджету України становив рекордні 285 млрд грн порівняно зі 145,1 млрд грн у листопаді та 98,4 млрд грн у жовтні. Таке зростання дефіциту зумовлено тим, що касові видатки держбюджету в грудні також стали рекордними і перевищили 548,2 млрд грн, порівняно з 337,9 млрд грн у листопаді і 292,1 млрд грн у жовтні.

За результатами **дослідження IT Research Ukraine**, є підстави очікувати, що український експорт ІТ-послуг зменшиться за результатами 2023 р. до \$6,7-7,1 млрд (у 2022 р. — \$7,5 млрд). Цю оцінку фактично **підтверджує**

Forbes, констатуючи, що у січні-листопаді 2023 р. експорт ІТ-послуг з України становив \$6,1 млрд, що на 7,3% менше, ніж за аналогічний період 2022 р.

Відтак, 2023 р. **стане першим** за роки незалежності України, коли технологічна індустрія не покаже зростання порівняно з попереднім роком. Вказане зменшення, вірогідно, зумовлено тим, що частина ІТ-компаній **перереєструвалася за кордоном**, насамперед ті компанії, які вже мали там представництво.

Зазначимо, частка ІТ у ВВП України становить 4,9%, а загальний оборот ІТ-галузі у 2023 р. зростає до \$8 млрд (у 2022 р. було \$7,97 млрд). Галузь продовжує залишатися однією з ключових в українській економіці — комп'ютерні послуги становлять 41,5% загального обсягу експорту послуг, а за останній рік чисельність фахівців в індустрії збільшилася на 6%. І наразі налічує 307,6 тис. фахівців, з них 242 тис. живуть і працюють в Україні.

Слід нагадати, що будь-яке погіршення зовнішньоекономічних балансів привносить високі боргові ризики. Станом на кінець листопада, **державний і гарантований державою борг** України становив 5,12 трлн грн або \$140,8 млрд (в еквіваленті), збільшившись за місяць на 164 млрд грн або на \$4,48 млрд. Зокрема, зовнішній державний та гарантований державою борг становив 3,51 трлн грн (68,6% загальної суми) або \$96,7 млрд, а власне державний борг досяг 4,8 трлн грн (93,7% загальної суми державного та гарантованого боргу) або \$131,9 млрд (у т. ч. зовнішній держборг — 3,3 трлн грн (63,6% загальної суми) або \$89,6 млрд).

Додамо, що у грудні 2023 р. Україна **залучила близько \$5 млрд зовнішнього фінансування**, з них грантові кошти становили лише 11%, що є вкрай низьким показником.

Між тим, МВФ прогнозує збільшення загального державного боргу України на кінець 2023 р. до рівня 88,1% ВВП країни.

V.

ОГЛЯД РОБОТИ ЕНЕРГЕТИЧНОГО СЕКТОРУ В ГРУДНІ 2023 Р.

ПРОХОДЖЕННЯ ОСІННЬО-ЗИМОВОГО ПЕРІОДУ

Унаслідок суттєвого зниження температур наприкінці року запаси вугілля на складах ТЕС і ТЕЦ скоротилися до 0,73 млн т (-23% упродовж грудня). У разі збереження холодної погоди в січні-лютому 2024 р. для нормального проходження ОЗП не вистачить 0,7-0,9 млн т вугілля.

Частково цю нестачу можна компенсувати природним газом. Хоча попередні оцінки збільшення його видобутку (+7% порівняно з 2022 р.) виявилися надто оптимістичними (за попередньою оцінкою, в 2023 р. видобуто 17,6 млрд куб. м; +1% порівняно з минулорічним показником), його споживання також зросло несуттєво (у грудні – на 4% порівняно з аналогічним періодом 2022 р., у цілому – на 2%). Додатково, з початку року АТ «НАК «Нафтогаз України» на європейському ринку закуплено 1,8 млрд куб. м газу. Це дозволяє сподіватися на проходження осінньо-зимового періоду (ОЗП) **без імпорتنих закупівель** і використання газу як **резервного палива** на ТЕС і ТЕЦ.

Проте варто врахувати, що через зниження температури в грудні споживачі (насамперед нерезиденти) активно відбирали ресурс з українських сховищ, що зменшило обсяг запасів із 15,5 до 12,4 млрд куб. м. Хоча цей обсяг у цілому відповідає середньому рівню 2015-2019 рр., до початку весни він може скоротитися більше, аніж до попередньо очікуваних 8,4 млрд куб. м. Тому не виключено, що в першому кварталі 2024 р. АТ «НАК «Нафтогаз України» придбає до 0,5 млрд куб. м газу. Опосередковано це підтверджує нещодавнє підписання кредитної угоди про залучення €200 млн **«із метою формування стратегічних запасів»**.

ЕНЕРГЕТИЧНИЙ БАЛАНС

Наприкінці звітної періоду в Об'єднаній енергосистемі України працювали всі 9 блоків АЕС, підконтрольних державі, а також 22 блоки ТЕС і ТЕЦ, два з яких використовували як основне паливо природний газ. Споживання останнього для енергетичних потреб зросло за підсумками 2023 р. майже вдвічі (до 2,4 млрд куб. м).

ПрАТ «Укргідроенерго» працює відповідно до планових завдань, проте її генерація є обмеженою обсягом в 1,1 МВт після руйнації греблі Каховської ГЕС. Рівень водосховищ відповідає рішенню Міжвідомчої комісії по встановленню режиму роботи ГЕС Дніпровського каскаду та Дністровської ГЕС. Виробництво електроенергії на СЕС знов зменшилося через скорочення світлового дня й погіршення погодних умов.

У цілому в Україні генерувалося близько 14,2 ГВт електроенергії щогодини (у 2021 р. у звітний період вироблялося в середньому 20 ГВт). На АЕС припадає 56 % генерації, ТЕС – 24%, ТЕЦ і ГЕС – по 9%, станції на ВДЕ – 2 %. У резерві наприкінці звітної періоду перебувало шість енергоблоків ТЕС.

Експорт енергії не здійснювався, хоча тричі по три години на прохання Польщі в її систему передавалося по 0,6 ГВт за потужністю. Електрична енергія імпортувалася з Румунії й Польщі. Максимальна потужність імпорту, обсяги якого з 22 грудня зросли втричі – 1,2 ГВт. Із 7 до 11 грудня ц. р. «НЕК «Укренерго», через аварійне вимкнення енергоблоків ТЕС і ТЕЦ, щоденно зверталося по аварійну допомогу до операторів систем передачі Польщі й Румунії. Допомогу було отримано, що дозволило не застосовувати графіки стабілізаційних вимкнень споживачів.

Через бойові дії та інші причини зне-струмленіми були в середньому 440 населених пунктів, додатково через негоду 13-15 і 22 грудня – від 225 до 397. Близько 100 з них перебували без енергопостачання більше, аніж дві доби.

Невирішеною проблемою залишається незадовільний фінансовий стан галузі. Загальна заборгованість на ринках електричної енергії перевищує 60 млрд грн. Борги теплокомуненерго за спожитий газ – 95 млрд грн. РНБО [доручила](#) Кабінету Міністрів ухвалити рішення щодо погашення цих заборгованостей, проте якими вони будуть – невідомо.

Хоча споживання природного газу зросло (+4% порівняно з груднем 2022 р.), його нестачі для опалення й приготування їжі не спостерігалось. Втім непередбачена передача в управління ТОВ «Газорозподільні мережі України» та «НАК «Нафтогаз України» 27 міських та обласних операторів систем розподілу призвела до виникнення проблем із розрахунками за надані споживачам послуги. У найближчому майбутньому це

неминуче спричинить ще більше зростання заборгованості в цьому сегменті ринку.

На ринку нафтопродуктів зменшення попиту на пропан-бутан автомобільний та оновлення логістичних ланцюжків зняло питання нестачі цього пального на заправахках. Інших нафтопродуктів достатньо для задоволення попиту, який суттєво скоротився внаслідок дії сезонних чинників (передусім це стосується дизельного пального).

ТРАНЗИТ

У звітному періоді ТОВ «Оператор газотранспортної системи України» забезпечував транзит 40-43 млн куб. м російського газу на добу (у цілому за рік – 14,7 млрд куб. м). Близько 92% ресурсу прямувало до Словаччини, 8% – на АТ «Молдавська ДРЕС» у т. ч. Придністров'ї. Транспортування здійснювалося через ГВС «Суджа».

АТ «Укртранснафта» забезпечувала транзит 30-35 тис. т російської нафти на добу для НПЗ Словаччини, Чехії та Угорщини.

Транспортування здійснювалося південною гілкою МТ «Дружба».

ЦІНОВА СИТУАЦІЯ

Ціновий індекс електричної енергії базового навантаження (**BASE**) на ринку «на добу наперед» (РДН) у грудні становив 3 654 грн/МВт год, на піку (**PEAK**) – 4 806 грн/МВтгод (-9,6% і +2,6% порівняно із листопадом). Таке змінення індексів, зокрема, свідчить про збереження дефіциту маневрової генерації.

Середньозважена ціна на внутрішньодобовому ринку (**ВДР**) становила 4 248 грн/МВтгод, на РДН ОЕС України – 4 102 грн/МВтгод (-7,7 і -5,9% порівняно з листопадом, відповідно).

Станом на 31 грудня 2023 р. **цінові індекси** базового навантаження в Україні, Польщі, Словаччині, Угорщині й Румунії співвідносилися як 1,0:1,4:0,6: 0,8:0,8; пікового навантаження – 1,0:1,2:0,6:0,9:0,9. Таке співвідношення пояснюється зменшенням споживання електричної енергії в ЄС упродовж різдвяних тижнів і зростання генерації енергії станціями на ВДЕ.

Середньозважена ціна грудневого ресурсу природного газу в Україні за результатами електронних біржових торгів на **УЕБ** у грудні становила 12 864 грн/тис. куб. м (€324 за 1 000 куб. м; -15% порівняно з жовтневою). **Тарифи** ТОВ ГК «Нафтогаз України» на газ для побутових споживачів у листопаді становили 16 050 грн, із 1 січня 2024 р. – 15 300/тис. куб. м (із ПДВ). Відносне здешевлення (-4,6% порівняно з попереднім місяцем) пояснюється зменшенням вартості природного газу на європейському хабі **TTF**, приведеної до кордону України (30 грудня 2023 р. – 19 180 грн/тис. куб. м, із ПДВ).

Побоювання трейдерів щодо нормального проходження ОЗП в ЄС поки не виправдовуються, про що свідчить відсутність премії котирувань TTF над Month-Ahead для першого кварталу 2024 р.

Котирування ф'ючерсів на енергетичне вугілля Coal (**API2**) CIF ARA (ARGUS-McCloskey) у грудні коливалися в межах

\$115-123/т (29 грудня 2023 р. – \$117/т), демонструючи подальше зниження порівняно з жовтнем, коли вони були максимальними (13 жовтня 2023 р. – \$139/т). Запаси вугілля на складах терміналів ARA становлять 7,1 млн т (+14% порівняно із середньорічною нормою; -4% порівняно з груднем минулого року).

Котирування ф'ючерсів на нафту **Brent** у грудні змінювалися в інтервалі \$73-81/бар (29 грудня 2023 р. – \$77/бар), тоді як у жовтні вони сягали \$92/бар. Основною причиною збереження низхідного тренду стало перевищення пропозиції над попитом унаслідок меншого, ніж прогнозувалося, зростання останнього. За збереження чинних тенденцій пропонування нафти в **2024 р.** становитиме 103,0 млн бар на добу, тоді як попит не перевищуватиме 102,8 млн бар.

Роздрібні ціни на нафтопродукти в Україні знизилися. Найбільше подешевшав автогаз, який у листопаді, через його обмежене пропонування, подорожчав майже на чверть. Станом на 29 грудня 2023р., **індикативні ціни** на бензин А-95 Євро5 і ДТ-3 Євро5 становили, відповідно, 54,46 і 51,50 грн/л, тоді як скраплений газ коштував 29,83 грн/л.

ЗМІНИ В НОРМАТИВНІЙ БАЗІ

Попри введення Президентом України в дію **рішення** РНБО «Щодо додаткових заходів із посилення стійкості функціонування енергетичної системи та підготовки національної економіки до роботи в осінньозимовий період 2023/24 року», урядом не виконано низку визначених для нього зобов'язань. Зокрема, в грудні не були ухвалені рішення щодо погашення заборгованості підприємств критичної інфраструктури, а також бюджетних установ перед постачальником «останньої надії» та постачальниками універсальних послуг за спожиту електричну енергію, а також щодо реконструкції з використанням газопоршневих і газотурбінних установок ТЕЦ, що є в управлінні АТ «НАК «Нафтогаз України», з метою створення високоманеврових потужностей. Не подано до Верховної Ради України законопроект про запровадження кримінальної відповідальності за несанкціоновані відбори природного газу з ГТС України.

Залишилися без уваги й **пропозиції** учасників ринку електричної енергії щодо вирішення проблем надмірного адміністративного регулювання й неможливості укладання контрактів більш як на один рік на ринку допоміжних послуг.

Водночас на виконання **рішення** РНБО, Кабінетом Міністрів України **встановлено** нульовий обсяг квоти експорту природного газу українського походження на 2024 р. та **продовжено** до 30 квітня 2024 р. покладання спеціальних обов'язків на учасників ринку електричної енергії.

Добігає кінця корпоратизація НАЕК «Енергоатом». **Утворено** відповідне акціонерне товариство (100% акцій якого належать державі); затверджено її статут, положення про наглядову раду й положення про принципи її формування; ухвалено рішення про емісію акцій; призначено тимчасовий склад правління.

Скасовано заборону на припинення житлово-комунальних послуг, нарахування штрафів та пені, а також на стягнення заборгованості населення за житлово-комунальні послуги. Відповідний мораторій діятиме лише на окупованих територіях і там, де тривають бойові дії. Для решти споживачів відновлено нарахування пені за несплату житлово-комунальних послуг, стягнення заборгованості в судовому порядку, можливість припинення надання послуг боржникам.

НКРЕКП затверджено нові тарифи НЕК «Укренерго» на послуги з **передачі електричної енергії й диспетчерського (оперативно-технологічного) управління** на 2024 р. Вони становитимуть відповідно 528,57 і 104,57 грн/МВт-год, що на 9 % вище, ніж поточні. Показово, що під час попереднього обговорення, НЕК «Укренерго», погоджувались із другим показником, **уважав** перший заниженим щонайменше на 5%. За попередніми оцінками, змінення тарифів призведе до зростання кінцевої ціни на електричну

енергію для юридичних осіб у середньому на 0,10 грн/кВт-год.

На своїх січневих засіданнях НКРЕКП також планує вжити визначені **рішенням** РНБО заходи з удосконалення фінансового механізму покладення спеціальних обов'язків на учасників ринку електричної енергії, щоб збалансувати їхній фінансовий стан. Комісії було рекомендовано також привести граничні ціни (прайс-кепи) на ринку «на добу наперед», внутрішньодобовому й балансуєчому ринках у відповідність із чинною **методикою** і забезпечити економічні умови «для залучення під час проходження осінньо-зимового періоду 2023/24 р.». Рівень прайс-кепів визначає можливість залучення з ЄС на ринкових засадах до 1,7 ГВт електричної енергії, передусім в пікові години.

Анонсована Міноборони **ініціатива** (11 листопада 2023 р., 14:40) з додавання до дизельного пального і бензину, призначених для Сил оборони, відповідно червоний і зелений маркери, поки залишилася без конкретних дій. Між тим, це мало б попередити нелегальне виробництво паливних сумішей та/чи реалізацію нафтопродуктів, що обкладаються нульовим акцизом, у роздрібних мережах. Марковане пальне мало надійти в підрозділи «наприкінці листопада», проте повідомлень про це досі не надходило. Ініціатива є корисною і може зменшити обсяг зловживань, проте відповідне рішення мало б бути ухвалене на рівні уряду.

МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО

14 грудня 2023 р. Європейською Радою ухвалено **рішення** про початок переговорів з Україною про її вступ до ЄС та активізацію допомоги, спрямованої на забезпечення стійкості її енергетичного сектора.

Вищим керівним органом ENTSO-E ухвалено **рішення** про надання НЕК «Укренерго» з 1 січня 2024 р. повноправного членства в цій асоціації.

VI.

СОЦІАЛЬНА СФЕРА – ПІДСУМКИ 2023 р.

Ключовим завданням внутрішньої політики уряду на 2023 р. було переведення національної економіки на воєнні рейки, створення ефективної моделі мобілізації та перерозподілу ресурсів економіки (фінансових, трудових, матеріальних) для максимально можливого задоволення потреб військово-оборонного комплексу та збройних сил.

В надзвичайно складних умовах функціонування економіки соціальна сфера залишалась другим пріоритетом у бюджеті після безпеки і оборони.

Для підтримки соціально вразливих груп населення, а також на шляху євроінтеграційного прогресу України у сфері соціальної та гуманітарної політики було зроблено:

Фінансування соціального забезпечення здійснено в повному обсязі. На пенсії та різноманітні соціальні виплати держава спрямувала **473 млрд грн**, або 18% від усіх видатків державного бюджету. Майже на 20% повністю проіндексовано пенсії для 10,5 млн пенсіонерів. Середній розмір пенсійної виплати досяг 5 350 грн (+15,7% порівняно з 1 січня). Водночас через обмеженість бюджетних ресурсів і стелі дефіциту індексація мінімальної зарплати і прожиткового мінімуму була заморожена.

Підтримка громад. Спроможність громад залишалась у центрі урядової уваги. Місцеві бюджети отримали **178 млрд грн трансфертів** з державного бюджету (базова дотація, освітня субвенція, допомога громадянам, які постраждали від агресії тощо). Надходження в місцеві бюджети, без урахування трансфертів, збільшилися на 15% порівняно з 2022 р. Залишки коштів на рахунках, порівняно з початком року, зросли майже на 58% і становлять близько 182 млрд грн. Регіони регулярно отримували необхідну допомогу на ремонт і реконструкцію шкіл, медичних закладів, об'єктів критичної інфраструктури, які зазнавали руйнувань чи пошкоджень від ворожих атак, зокрема, на ці нужди урядом спрямовано майже 10,6 млрд грн субвенції місцевим бюджетам.

Доходи населення. Реальні зарплати відновлюються, але за підсумками 2023 р. не перекидали втрат у трудових доходах через війну. Згідно з даними Work.ua, у 2023 р. середня заробітна плата зросла на 23% – з 15 000 грн у січні до 18 500 грн у листопаді. За офіційними даними Держстату, з початку 2023 р. ріст склав близько 16%. Хоча оцінки НБУ набагато скромніші – 4% реального зростання (після падіння на 11% минулого року). Існує точка зору, що підняття зарплат в Україні відбулося вимушено, адже бізнесу не вистачало кваліфікованих робочих рук, але це все одно допомагає підвищувати ВВП та відбудовувати економіку.

Ситуація на ринку праці залишається напруженою. Попри пошквалення зайнятості й історично низького рівня зареєстрованого безробіття (97,3 тис. осіб у жовтні 2023 р.), реальний його рівень (за методикою МОП), за оцінками НБУ, у 2023 р. становив 19% (у 2022 р. показник реального безробіття становив 21,1%). Це майже удвічі більше, ніж до війни. Через структурні зміни в економіці, внутрішню і зовнішню міграцію, темпи розв'язання цієї проблеми залишаються низькими, хоча Кабмін і запровадив грантові програми для підприємців і охочих відкрити власний бізнес, ключовою умовою для отримання підтримки є створення нових робочих місць.

Розпочато програму швидкого відновлення та відбудови зруйнованого. Упродовж року створено законодавчу основу ефективного відновлення. В її основі покладено принцип «відбудувати краще, ніж було», безбар'єрність, інклюзивність та безпека. Зокрема, з **Фонду ліквідації наслідків збройної агресії** Уряд виділив близько 55 млрд грн на різні проекти відбудови. Загалом за рік відновили понад 37 тис. об'єктів. Майже 700 шкіл і дитячих садочків, понад 400 медзакладів. Урядом розпочато програму «**Відновлення**», відповідно до якої максимальна сума компенсації складатиме 350 тис. грн для відновлення квартири та 500 тис. грн для приватного будинку. Загалом уже 28 тис. українських родин отримали 2,2 млрд грн, аби відновити власні оселі.

Реалізовано системну підтримку бізнесу та населення за каналом державної грантової, кредитної та гарантійної допомоги. Урядом запроваджено гранти на відкриття власного малого бізнесу, шляхом розширення функціоналу кредитної програми «Доступні кредити 5-7-9», а також започатковано програму державних портфельних гарантій. Так, на період воєнного стану запроваджено можливість отримання кредитів під 0% річних з гарантією до 80% суми кредиту, збільшено максимальний розмір кредиту до 60 млн грн, збільшено строки надання кредитів до 3-5 років, поміняно вимоги до застави. Під час воєнного стану в межах програми «5-7-9» було видано понад 40 тис. пільгових кредитів на суму майже 170 млрд грн. Реалізація зазначених програм дозволила покращити ефективність перерозподілу національних заощаджень на цілі підтримки функціонування економіки через банківську систему. Запроваджено нові програми підтримки іпотечного кредитування «Доступна іпотека 7%» та «єОселя».

Започатковано формування нової ветеранської політики. Здійснено комплексну реформу ВЛК та МСЕК. Запроваджено електронну чергу на ВЛК, якою скористалося понад 100 тис. військовослужбовців. Кількість ВЛК збільшилася майже вдвічі за рахунок залучення цивільних медичних закладів. Спрощено отримання довідок для військових, зокрема про обставини травми. Запроваджені зміни до законодавства про електронний документообіг між ВЛК, військовими частинами, ТЦК та військовими госпіталами. Розпочато пілотний проєкт Інституту помічника ветерана для підтримки ветеранів при переході від військової служби до цивільного життя.

Завершено формування законодавчої бази для національних меншин відповідно до рекомендацій Венеційської комісії. Зокрема, зроблено кроки до запровадження негайних і ефективних механізмів реалізації політики в напрямі вдосконалення закону щодо національних меншин, що було однією з семи першочергових вимог ЄС до України (новий Закон «Про національні меншини (спільноти) України» було ухвалено 13 грудня 2022 р., проте Венеційська комісія розкритикувала Закон і порекомендувала досить контраверсійні зміни, зокрема вчоргове відкласти переведення системи освіти на українську мову та продовжити перехідний

період). У вересні 2023 р. ВРУ внесено зміни до Закону, а також Кабміном було затверджено розпорядження «Про затвердження Державної цільової національно-культурної програми «Єдність у розмаїтті» на період до 2034 р.», яка спрямована на створення стабільних інституційних умов на національному та регіональному рівнях для задоволення потреб та ефективної реалізації прав і можливостей осіб, які належать до національних меншин (громад) і корінних народів України, а також сприяння зміцненню соціальної стабільності, згуртованості та національної єдності українського суспільства. Прогнозований обсяг фінансування Програми на наступні 11 років становитиме понад 2,4 млрд грн. Отже, Україна виконала свої зобов'язання щодо законодавчої бази для нацменшин. Хоча це питання і далі може використовуватись Угорщиною, наприклад, для блокування вступу України до ЄС.

Деінституціалізація. Вимога щодо переходу з інституційного догляду дітей та осіб з інвалідністю — до послуг в громадах — є однією з ключових вимог ЄС і в контексті фундаментальних прав людини, і в соціальній політиці. Упродовж 2023 р. було ухвалено нормативно-правові акти, як от постанова щодо провадження діяльності з усиновлення та влаштування дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, в сім'ї громадян України під час воєнного стану, новий порядок визначення потреб населення у соціальних послугах, новий державний стандарт денного догляду для дітей з інвалідністю тощо. На жаль, суттєвого прогресу в напрямі деінституціалізації не досягнуто. Національний план сімейного виховання та догляду дітей в Україні ще у розробці, проте суттєвим кроком є поява політичної волі на рівні Президента та ключових міністерств — реалізувати нарешті цю реформу.

Реформа деінституціалізації розпочалась в Україні у 2017 р. 9 серпня 2017 р. Уряд затвердив [Національну стратегію реформування системи інституційного догляду та виховання дітей на 2017-2026 рр.](#) Головна ідея реформи — створити умови, за яких потреба в інтернатах чи дитячих будинках зникне, а всі діти, позбавлені батьківського піклування, перебуватимуть у сімейних формах виховання. Але виконання цієї реформи просувається дуже повільно.

Зайнятість осіб з інвалідністю. Через стрімке збільшення осіб з інвалідністю з числа

військовослужбовців в країні існує величезний суспільний запит на вирішення питання працевлаштування осіб з інвалідністю. Упродовж року ухвалено [План](#) заходів зі створення безбар'єрного простору на 2023–2024 рр., [Порядок](#) надання роботодавцям компенсації фактичних витрат за облаштування робочих місць працевлаштованих осіб з інвалідністю. Здійснюються заходи для імплементації Міжнародної класифікації функціонування, обмеження життєдіяльності і здоров'я, що кардинально змінить сферу забезпечення прав осіб з інвалідністю, у т. ч. право на працю. На жаль, законотворчі зйшовхнулись з шаленим спротивом з боку прихильників старої моделі, яка стигматизує і сегрегує осіб з інвалідністю. [Проект](#) Закону про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення прав осіб з інвалідністю на працю, покликаний запровадити європейські правила до зайнятості осіб з інвалідністю, наразі ухвалений лише у першому читанні.

Не вдалося реалізувати програму реабілітації та відновлення ветеранів бойових дій. Ще у березні 2023 р. Мінветеранів мало запропонувати Верховній Раді Законопроект про реабілітацію та відновлення ветеранів війни, але цього так і не було зроблено. Також не запроваджено інклюзивну трирівневу систему надання безкоштовної психологічної допомоги ветеранам та їхнім сім'ям. 6 000 лікарів «первинки» мали навчити надавати психологічну допомогу першого рівня та укласти договори про відшкодування вартості наданих послуг із психологічної допомоги третього рівня з щонайменше 80 постачальниками послуг. Але договорів так і не було укладено, а послуги не надавалися.

ЗАВДАННЯ НА 2024 р.

Ключове завдання воєнної економіки на 2024 р. – максимально можлива мобілізація матеріальних, фінансових і людських ресурсів.

Продовження війни потребує додаткових фінансових ресурсів, що передбачає максимізацію зусиль із залучення коштів із всіх можливих джерел – зовнішня допомога партнерів, податкові платежі, оптимізація міжбюджетних відносин, внутрішній борговий ринок, грошова емісія НБУ.

Проте сьогодні на перший план виходить той факт, що надходження іноземної допомоги виявилися фактично непрогнозованими. Україна зіткнулася з ситуацією, коли питання щодо подальшого виділення коштів одночасно виникли в обох партнерів як в США, так і у Великій Британії. Поки що Україна має міжнародні гарантії фінансування лише близько третини необхідної на наступний рік суми. Решта – під питанням. А це може поставити під загрозу реалізацію соціальних зобов'язань України та зростання ризиків секвестру основних соціальних статей. Представники Кабінету Міністрів у зв'язку з цим уже оголосили про [ризик невиплати зарплат бюджетникам](#).

Тим часом у бюджеті 2024 р. закладено збільшення цілої низки соціальних виплат, які через торішню інфляцію сильно втратили у купівельній спроможності (саме вони можуть зазнати секвестру у разі нестачі валютних надходжень від іноземних партнерів).

З 1 січня загальний показник прожиткового мінімуму на одну особу зросте майже на 13% і становитиме 2 920 грн. Мінімальна зарплата, яка зараз становить 6 100 грн, з 1 січня становитиме 7 100 грн, а з 1 квітня – 8 000 грн. У січні мінімальна пенсія збільшиться із 2 093 до 2 361 гривень. Це на 12,8% більше, як порівняти з 2023 р. Загалом же витрати на виплату пенсій у 2024 р. становитимуть 271,9 млрд гривень.

Отже, у зв'язку з тимчасовою невизначеністю стоїть першочергове завдання:

- ✓ розв'язання питань стабільного та ритмічного фінансування потреб державного бюджету;
- ✓ вжиття заходів зі зниження державних витрат: жорстка видаткова політика по неперіоритетних цілях, реструктуризація державного боргу, адміністративні санкції на фінансовому ринку.

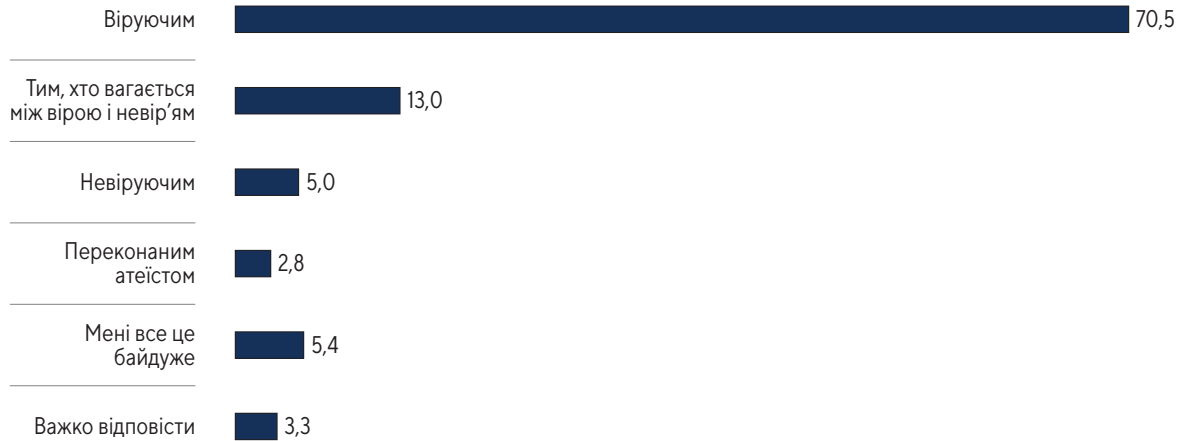
Тим не менш, не дивлячись на елементи певної невизначеності, очікування є цілком позитивні, хоча й рівень прогнозованої фінансової підтримки може буде нижчим, ніж раніше. Нагадаємо, що початковий план ЄС, який не вдалося ухвалити в грудні 2023 р. через позицію Угорщини, передбачав виділити Києву €50 млрд протягом найближчих 4 років, тобто по €12,5 млрд на рік.

VII.

ПОЗИЦІЇ ГРОМАДЯН З АКТУАЛЬНИХ ПИТАНЬ¹

НЕЗАЛЕЖНО ВІД ТОГО, ВІДВІДУЄТЕ ВИ ЦЕРКВУ ЧИ НІ, КИМ ВИ СЕБЕ ВВАЖАЄТЕ?

% опитаних

РЕГІОНИ*:

	Захід	Центр	Південь	Схід
Віруючим	84,1	68,8	64,3	59,9
Тим, хто вагається між вірою і невір'ям	8,2	13,4	16,6	16,1
Невіруючим	4,1	4,7	2,6	8,2
Переконаним атеїстом	0,6	3,3	4,3	4,2
Мені все це байдуже	2,1	5,7	6,8	8,2
Важко відповісти	0,9	4,1	5,5	3,5

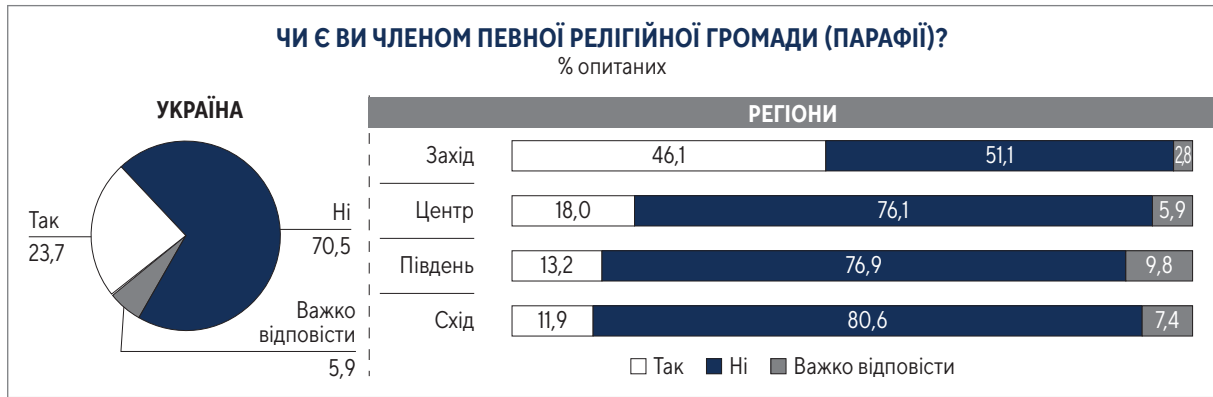
* **Захід:** Волинська, Закарпатська, Івано-Франківська, Львівська, Рівненська, Тернопільська, Чернівецька обл.; **Центр:** Київ, Вінницька, Житомирська, Київська, Кіровоградська, Полтавська, Сумська, Хмельницька, Черкаська, Чернігівська обл.; **Південь:** Миколаївська, Одеська, Херсонська обл.; **Схід:** Дніпропетровська, Запорізька, Харківська, Донецька, Луганська обл. «Регіональна належність» респондентів визначалася за регіоном їх проживання перед початком повномасштабної російської агресії (тобто до 24 лютого 2022 р.). Єдиний виняток – під час аналізу регіонального розподілу відповідей на запитання «Якими є відносини між вірними різних церков і релігій у місцевості, де Ви живете?» враховувався регіон проживання респондентів на час проведення опитування.

¹ Результати соціологічного опитування, що проводилося соціологічною службою Центру Разумкова за підтримки Представництва Фонду Конрада Аденауера в Україні з 9 по 15 листопада 2023 р.

Опитування проводилося методом face-to-face у Вінницькій, Волинській, Дніпропетровській, Житомирській, Закарпатській, Запорізькій, Івано-Франківській, Київській, Кіровоградській, Львівській, Миколаївській, Одеській, Полтавській, Рівненській, Сумській, Тернопільській, Харківській, Херсонській, Хмельницькій, Черкаській, Чернігівській, Чернівецькій обл. та м. Києві (у Запорізькій, Миколаївській, Харківській, Херсонській обл. – лише на тих територіях, що контролюються урядом України та на яких не ведуться бойові дії).

Опитування проводилося за стратифікованою багатоступеневою вибіркою із застосуванням випадкового відбору на перших етапах формування вибірки та квотного методу відбору респондентів на заключному етапі (коли здійснювався відбір респондентів за статево-віковими квотами). Структура вибіркової сукупності відтворює демографічну структуру дорослого населення територій, на яких проводилося опитування, станом на початок 2022 р. (за віком, статтю, типом поселення).

Опитано 2 022 респондентів віком від 18 років. Теоретична похибка вибірки не перевищує 2,3%. Разом з тим, додаткові систематичні відхилення вибірки можуть бути зумовлені наслідками російської агресії, зокрема, вимушеною евакуацією мільйонів громадян.

СКАЖІТЬ ДО ЯКОЇ РЕЛІГІЇ ВИ СЕБЕ ВІДНОСИТЕ?

% опитаних

	УКРАЇНА	РЕГІОНИ			
		Захід	Центр	Південь	Схід
Православ'я	60,8	45,0	71,8	65,8	55,6
Римо-католицизм	1,2	2,8	0,5	0,9	0,5
Греко-католицизм	11,0	39,6	0,6	0,0	1,5
Протестантські та Євангелічні Церкви	1,4	1,1	1,8	0,9	1,7
Іудаїзм	0,0	0,0	0,0	0,0	0,2
Іслам	0,1	0,0	0,0	0,4	0,5
Буддизм	0,0	0,0	0,1	0,0	0,0
Індуїзм	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Язичництво	0,4	0,0	0,4	0,0	1,2
Я просто християнин	11,3	3,5	14,1	13,7	14,1
Інше	0,1	0,2	0,2	0,0	0,0
Не відношу себе до жодного з релігійних віросповідань	13,4	7,8	10,4	18,4	24,4
Не відповіли	0,1	0,0	0,1	0,0	0,2

ДО ЯКОЇ САМЕ ПРАВОСЛАВНОЇ ЦЕРКВИ ВИ СЕБЕ ВІДНОСИТЕ?

% опитаних

	УКРАЇНА	РЕГІОНИ			
		Захід	Центр	Південь	Схід
Православна церква України (Митрополит Епіфаній)	42,2	36,5	51,8	39,7	31,3
Українська православна церква (Московського патріархату) (Митрополит Онуфрій)	5,6	3,7	4,4	10,7	7,7
Інша православна церква	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Я просто православний	12,6	4,9	15,3	15,0	15,9
Не є православними	39,2	54,9	28,2	34,2	44,4
Не знаю	0,4	0,0	0,4	0,4	0,7

Над номером працювали:

Колектив авторів: Ю. Якименко (керівник проєкту), А. Биченко, М. Білявський, О. Мельник, М. Міщенко, М. Пашков, О. Пищуліна, В. Омельченко, П. Стецюк, М. Сунгуровський, В. Юрчишин, В. Удальцова (інтерн, довідкові матеріали), Л. Жук (інтерн)

Редакційно-видавничий відділ: З. Міщеня, К. Мокляк, Т. Овсяник

Це видання було представлено Центром Разумкова в рамках Програми сприяння громадській активності «Долучайся!», що фінансується Агентством США з міжнародного розвитку (USAID) та здійснюється Раств в Україні. Зміст видання є винятковою відповідальністю Раств та його партнерів і не обов'язково відображає погляди Агентства США з міжнародного розвитку (USAID) або уряду США.

Наша адреса:

01032, м. Київ, бул. Тараса Шевченка, 33Б, 7-й поверх

Телефон: (38 044) 201-11-98

Факс: (38 044) 201-11-99

e-mail: info@razumkov.org.ua

Вебсторінка: www.razumkov.org.ua

